

9

NYE BLADE TIL DANMARKS ÆRESKRANS

HAVFORSKER JOHANNES SCHMIDT SOM
FUNDRAISER OG MEDIESTRATEG I 1920'ERNE

Af
BO POULSEN
LEKTOR, PH.D., INSTITUT FOR
KULTUR OG GLOBALE STUDIER,
AALBORG UNIVERSITET

Johannes Schmidt var i de første årtier af 1900-tallet Danmarks mest berømte og hædrede havforsker. Schmidt var forrest med nye metoder og teorier, som stadig citeres i faglitteraturen. En af hemmelighederne bag successen var Schmidts evne til at promovere sine forskningsprojekter og rejse penge. Til det formål brugte han en mediestrategi, som blev en adgang til både nye finansieringskilder og nye kontakter blandt forskere og lægfolk Verden over.

Johannes Schmidts (1877-1933) kortlægning af ålens gydeområder i store dele af verdenshavene, af grønlandstorskens årlige vandring og opdagelsen af kæmpestore meget iltfattige områder i den østlige del af Stillehavet citeres stadig af det 21. århundredes havforskere. Men historien om Johannes Schmidt og dansk havforskning er også historien om en af Danmarkshistoriens største fundraisere. Afhængigt af, hvor meget der regnes med, var Schmidts indsats med til at rejse den i datidens penge uhyre sum af langt over 3 mio. kroner.

”Danmark er Nr. 1 i Havundersøgelse”

Sådan stod der i en overskrift i *Ringkøbing Amts Dagblad* den 30. juni 1930. Anledningen var, at havforskningsskibet, DANA II samme eftermiddag an-

kom til Københavns Havn og lagde til kaj ved Langelinie. To års jordomsejling var slut, og flere tusinde mennesker havde taget opstilling for at hylde nationens hjemvendte havforskere. I de følgende dage kunne man i alle landets dagblade se reportager og fotos fra begivenheden.

Carlsbergfondet var repræsenteret ved både Fondets formand, Professor Drachmann og direktionsmedlem, Professor Carl H. Ostenfeld. Ostenfeld præsiderede også over den DANA-komite, der stod bag det store togt. På film og fotos sås Ostenfeld rynke brynene, mens han gik op af skibets lejder for at gratulere Johannes Schmidt. To år tidligere havde de sagt farvel samme sted, og i den mellemliggende periode havde de sammen disponeret over den største forskningsbevilling, som Carlsbergfondet på daværende tidspunkt

Havforskningsskibet DANA II var allerede inden den store jordomsejling et berømt skib. Til minde om Johannes Schmidts togt til Sargassohavet i 1921-22 lod Royal Copenhagen DANA afbilde på mindeplade i 1923.
Carlsberg Arkiv

Professor Schmidt foran et stort Planktonnet

Professor Schmidt foran et stort Planktonnet. Ekspeditionen havde en mængde specialfremstillet udstyr med ombord. Her ses Johannes Schmidt stående foran et stort planktonnet. Det fintmaskede net blev firet ud på forskellige havdybder for at opnå så stor dækning af Verdenshavens små organismer som muligt. Carlsberg Arkiv

“
Hvad angår baggrunden for, at Johannes Schmidt formåede at sætte en jordomsejling i søen, er imidlertid meget gået i glemmebogen siden hans død i 1933. Det er en skam, for Schmidts evner som fundraiser var tæt forbundet med hans evne og vilje til forskningsformidling.
 ”

havde doneret. I alt havde Carlsbergfondet bevilget 600.000 kr. til "Carlsbergfondets Oceanografiske Ekspedition omkring Jorden 1928-1930 under ledelse af Johannes Schmidt". Det svarede til 60 gange Schmidts egen årsløn. Under hele togtet blev der taget prøver af havvandets beskaffenhed, af plankton og af fisk i alle livsstadier, som blev konserveret på skibet i 46.000 glas og gradvist sendt retur til Danmark. De mange tons interkontinental fragt blev besørget af Østasiatisk Kompagni (ØK), som på den måde støttede det, der ikke kun var et rent videnskabeligt forehavende, men i lige så høj grad en national dansk markering.

Man havde for første gang på et havforskningskib et ekkolod med Jorden rundt, hvilket betød en revolution i udforskningen af dybhavets karakter. Spektakulært opdagede man blandt andet en undersøisk højderyg mellem Østafrika og Indien, der nu er kendt som Carlsbergryggen. Flere af de opnåede resultater citeres stadig i den videnskabelige litteratur inden for emner som ålens livshistorie og verdenshavens næringsstofomsætning. Hvad angår baggrunden for, at Johannes Schmidt formåede at sætte en jordomsejling i søen, er imidlertid meget gået i glemmebogen siden hans død i 1933. Det er en skam, for Schmidts evner som fundraiser var tæt forbundet med hans evne og vilje til forskningsformidling.

Strategiske fortællinger om havets hemmeligheder

Ofte nævnes Galathea II-ekspeditionen som det første danske forsøg på at integrere havforskning med populærvidenskabelig formidling, men æren tilfalder snarere DANA II-ekspeditionen. Når Galathea II-ekspeditionen huskes i dag, skyldes det ikke mindst, at den populærvidenskabelige fremstilling af jordomsejlingen var et succesfuldt stykke videnskabsformidling; men succesen må også tilskrives, at det ikke var første gang man fra dansk side forsøgte at formidle den ellers utilgængelige virkelighed på og navnlig i de store oceaner. 25 år tidligere var Galathea II-ekspeditionens leder, Anton F. Bruun nemlig med Johannes Schmidt og DANA II Jorden rundt.

Allerede ved den anden DANA-ekspedition til Sargassohavet og Dansk Vestindien i 1921-22 medbragte Schmidt et filmkamera til at optage levende billeder, så både pengemænd, kolleger og den bredere offentlighed kunne følge med. Imidlertid må noget være gået galt med filmen, for Schmidt beretter i et brev til Ostenfeld om, hvordan han sammen med flere besætningsmedlemmer måtte iføre sig tyndt tropetøj og sejle ud på Øresund en råkold

efterårsdag i 1922 for at få de rigtige billeder i kassen.

I løbet af vinteren blev en film klippet sammen, som Schmidt kunne tage med sig til Liverpool, der i 1923 var vært for British Academy for the Advancement of Sciences' konference. Af konferenceprogrammet fremgår det, at Schmidts indlæg om ålens vandringer indeholdt både film og forelæsning, foruden at han ved samme konference blev udnævnt til æresdoktor ved universitetet i Liverpool. I Danmark fulgte dagspressen med i Johannes Schmidts bedrifter, og han blev genstand for flersiders artikler i magasiner som datidens

svar på Euroman, *Vore Herrer*, og månedsbladet *Danmarksposten*, der var rettet mod udlandsdanskere i foreningen Dansk Samvirke.

Pengejagt i USA og ålefiskeri på Tahiti

Johannes Schmidt var ikke sen til at udnytte den nyvundne platform som international stjerneforsker. Planerne om at rejse penge til en jordomsejling udmøntede sig eksempelvis i, at Schmidt via Udenrigsministeriet fik det danske gesandtskab i Washington D.C. til at undersøge, hvilke velstående amerikanske fonde og statsborgere som Schmidt kunne have gavn af at mødes med i forbindelse

Artikel fra "Tidens Kvinder", 1926.

Ofte nævnes Galathea II-ekspeditionen som det første danske forsøg på at integrere havforskning med populærvidenskabelig formidling, men æren tilfalder snarere DANA II-ekspeditionen.

med den tur til USA, som han også forberedte og gennemførte over flere måneder i 1925-26. Sammen med sin hustru Ingeborg og Carl Ostenfelds datter Gertrud rejste Schmidt jorden rundt på det vi i dag ville kalde en fundraisingturné.

Undervejs besøgte de tre rejsekammerater Tahiti, hvor de både egenhændigt og ved tahitianiske fiskeres hjælp fik taget prøver af de lokale ålestammer. Turen til USA og Stillehavet finansierede Johannes Schmidt ved brug af opsparede midler fra Carlsberg Laboratorium, hvor han i årene 1910-1933 fungerede som direktør for laboratoriets fysiologiske afdeling.

Danmarksfilm Jorden Rundt

På den store tur til USA og Tahiti lykkedes det imidlertid ikke at finde en Rig Onkel i Amerika, men der kan ikke være tvivl om, at Johannes Schmidts tiltagende berømted har været gavnlig i bestræbelserne på at skaffe midler til den store jordomsejling.

Da pengene så i slutningen af 1927 kom i hus, gik det stærkt med planlægningen af, hvem der skulle med om bord, hvilket skib der skulle sejles med, og hvad der skulle med af udstyr og proviant lige fra et avanceret ekkolod over specialsyede fiskegarn til dåsemad, film og fotokamera.

Schmidt kvitterede desuden for tilliden ved at medbringe den såkaldte *Danmarksfilmen* fra 1925 om bord på jordomsejlingen, og mere end 25 gange havde de danske havforskere anledning til at vise filmen frem i biografale, hvor de kom frem. Egentlige journalister blev dog ikke akkrediteret til at sejle med hele Jorden rundt, men af Schmidts gæstebog fremgår det, at Carlsberg Laboratorium i maj 1928 var vært ved en pressekonference, hvor flere end tyve journalister var til stede. Schmidt og hans assistenter stod derfor selv for al PR-virksomhed og formidling under selve togtet, bortset fra enkeltstående besøg af journalister undervejs. Det sidste er måske en af grundene til, at DANA II-

Carlsbergfondets jordomsejling bragte for første gang et ekkolod hele vejen rundt om Jorden. Med et ekkolod blev det muligt at kortlægge de store havdybder med langt større hastighed og præcision end hidtil. Eksempelvis opdagede havforskerne en undersøisk højderyg midt mellem Indien og Østafrika, som i dag bærer navnet Carlsbergryggen. Carlsberg Arkiv

“

En vigtig brik til at forstå, hvorfor Schmidt lykkedes med så mange af sine planer, er imidlertid den for sin tid avancerede mediestrategi, som både blev en adgang til nye finansieringskilder og til nye kontakter blandt forskere og lægfolk Verden over.

”

Ekspeditionsdeltagerne. Durban, 1930.

Vandprøver aftappes til kemisk Analyse

jordomsejlingen i dag er glemt i den brede offentlighed, mens Galathea II-ekspeditionen formåede at sætte sig varige spor. En anden god grund er, at DANA-togterne foregik i en periode, der nu er helt uden for mands minde.

Hjem med nye fremtidsplaner

Under alle omstændigheder var Johannes Schmidt forberedt på at møde pressen ved hjemkomsten i 1930. I de mange avisomtaler fra 1930 fremhævede Schmidt vigtigheden af at sikre samlingerne ud over hans egen levetid. Således blev han i Ribe Stiftstidende citeret for at: "Det hjembragte Materiale vil indtil videre faa sin Plads ude paa Carlsberg-Laboratoriet. Men — hvem ved, om vi ikke en Dag skulde faa et "Dana"-Museum?"

Johannes Schmidt var forrest med nye metoder og teorier inden for havforskning og cite-

res stadig i den videnskabelige litteratur. En vigtig brik til at forstå, hvorfor Schmidt lykkedes med så mange af sine planer, er imidlertid den for sin tid avancerede mediestrategi, som både blev en adgang til nye finansieringskilder og til nye kontakter blandt forskere og lægfolk Verden over. Nok kunne det på film se ud til, at Ostenfeld rynkede brynene, da DANA lagde til kaj, men hvis det skyldtes bekymring kunne det ikke være over manglende forskningsresultater eller mediemæssigt gennemslag. Tværtimod kunne det snarere være tanken om, hvor kostbar en affære det ville blive at udforske de 46.000 glas med dyr og mikroorganismer fra Verdenshavene, som togtet havde hjembragt. Således fortsatte bearbejdningen af det materiale, som DANA-togterne hentede hjem i flere generationer efter Johannes Schmidts død, og det sidste af 78 bind udkom så sent som i 1991.

I god tid inden DANA-ekspeditionen anløb en ny havn, blev de lokale danske konsulter og gesandtskaber adviseret om havforskernes ankomst. Mange steder, som her i Durban i Sydafrika, blev der afholdt banket til ære for ekspeditionen. Johannes Schmidt fik lejlighed til mere end 25 gange at fremvise den medbragte spillefilm, Danmarksfilmen, der promoverede dansk kultur og erhvervsliv. Carlsberg Arkiv

Med særlige vandhentere kunne forskerne opsamle havvandet på forskellige dybder og undersøge indholdet af eksempelvis kvælstof, svovl og salt. Således kortlagde ekspeditionen nogle kæmpestore meget iltfattige zoner i Stillehavet. Carlsberg Arkiv

“

I de mange avisomtaler fra 1930 fremhævede Schmidt vigtigheden af, at sikre samlingerne ud over hans egen levetid. Således blev han i Ribe Stiftstidende citeret for at: "Det hjembragte Materiale vil indtil videre faa sin Plads ude paa Carlsberg-Laboratoriet. Men – hvem ved, om vi ikke en Dag skulde faa et 'Dana'-Museum?"

”